

V roce 2006 provedli autoři tohoto příspěvku na české straně Šumavy revizi všech doposud známých lokalit vzácné orchideje vstavače mužského (*Orchis mascula*). Cílem průzkumu bylo zjištění aktuálního stavu jeho lokalit a v případě potřeby přijetí adekvátních ochranných opatření.

VSTAVAČ MŮŽSKÝ

vzácný návštěvník z Alp

Vstavač mužský patří v současné době mezi zákonem chráněný druh vedený v kategorii – silně ohrožený. V rámci Červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky je druh klasifikován jako druh ohrožený (C3). Vzhledem k tomu, že se na české straně Šumavy i v celých jižních Čechách jedná o velmi vzácný druh, byl v rámci jihočeského regionu stupeň jeho ohrožení ohodnocen jako nejpřísnější, tedy jako kriticky ohrožený (C1). V okolních zemích sousedících se Šumavou je druh daleko hojnější, což se odráží i v jeho příznivějším hodnocení ohroženosti. Ve spolkové zemi Bavorsko je druh zařazen „jen“ mezi druhy ohrožené a v Horním Rakousku dokonce mezi druhy potenciálně ohrožené.

ROZŠÍŘENÍ

Druh se vyskytuje od severní Afriky (Maroko, Alžír) přes jižní a střední Evropu na sever až po Faerské ostrovy a Skandinávii (Norsko). Na východ je rozšířen přes střední a jižní oblasti evropské části bývalého Sovětského svazu, a to až po Ural. Na jihovýchodě zasahuje přes Malou Asii a Kavkaz do Íránu (Procházka & Velísek 1980). Výskyt vstavače mužského na Šumavě je přímo odvislý od masivního přísunu diaspor z blízké oblasti Předalpy a Alp (Chán 1999).

KDE ROSTL V MINULOSTI A ROSTE NA ČESKÉ ŠUMAVĚ I DNES?

Z pátrání ve známých historických pramenech šumavské floristiky je zřejmé, že druh byl v období od konce 19. století do konce 20. století uváděn pouze čtyřikrát. První, avšak povšechný údaj uvádí ze Šumavy Schott (1893). Poté byl druh nalezen až v roce 1923 u Vimperka, kde jej zaznamenal univerzitní profesor K. Domin (PRC). Třetí lokalita byla nalezena v roce 1957 F. Procházkou nedaleko Kašperských Hor (Procházka & Vaněček 1969). Posledním ze čtveřice avizovaných údajů byl objev M. Skolka, který druh našel v roce 1987 nedaleko Borových Lad. Plocha této lokality však byla o rok později předurčena k totální devastaci odvodněním a k následným tzv. rekultivacím. V roce nálezů byl uskutečněn pracovníky Správy CHKO Šumava transfer všech nalezených rostlin na vhodnou plochu opodál (Kovářiková 1998).

Velkým potěšením bylo, když se v poslední době na Šumavě objevily hned dvě zcela nové lokality tohoto vzácného druhu. V roce 2003 se podařilo A. Kučerovi nalézt bohatou lokalitu nedaleko Horní Vltavice a o dva roky později se to samé podařilo Z. Křenové nedaleko Českých Žlebů (Kučera, Křenová in Ekrt & Půbal 2008).

SOUČASNÝ STAV LOKALIT NA ČESKÉ STRANĚ ŠUMAVY

V roce 2006 byla provedena revize veškerých známých lokalit výskytu vstavače mužského na české straně Šumavy. Ze šesti shora uvedených údajů byly aktuálně potvrzeny čtyři lokality.

Na lokalitě u Kašperských Hor byly v lučním porostu celkem nalezeny 3 exempláře. Zdá se, že se jedná o poslední fragment dříve mnohem rozsáhlejší populace. Z vegetačního pohledu zde vstavač mužský roste v mezofilním ovsíkovém trávníku, kde dominuje tomka vonná, kostřava červená a jetel luční. Zdá se, že negativním faktorem zde bylo přihnojení lučních porostů či přemnožená černá zvěř. Podzemní hlízy jsou totiž vyhledávaným potravním doplňkem černé zvěře. Lokalita je pravidelně a ve vhodné době strojově sečena.

I přesto, že na lokalitě u Borových Lad bylo přemístěno 6 rostlin v roce 1987 z původního nedalekého stanoviště, existují zde na náhradním biotopu doposud. V roce 2006 zde bylo zaznamenáno 50 jedinců. Rostliny se zde v současné době vyskytují v nepravidelně obhospodařovaném krátkostébelném horském smilkovém trávníku, kde rostou v porostu psinečku tenkého, kostřavy červené, mateřídoušky vejčité, smilky tuhé, hadího mordu nízkého aj. Lokalita u Horní Vltavice představuje nejpočetnější lokalitu tohoto druhu na české straně Šumavy a zároveň i v celé jižní části Čech. V roce 2006 zde bylo nalezeno celkem 213 jedinců. Tato početná populace vstavače mužského zde roste na přechodu krátkostébelných smilkových trávníků a mezofilních horských luk. Louka je pravidelně pozděně kosená a dominují zde druhy: třezalka skvrnitá, lipnice luční, chrpa parukářka, škarda měkká, kostřava červená, pcháč různolístý aj. Dá se říci, že tato nejpočetnější populace vstavače mužského se za předpokladu stávajících

podmínek nezdá být přímo ohrožena. Pouze vyrývání hlíz černou zvěří je zde patrné.

Poslední lokalita u Českých Žlebů je svým charakterem zcela výjimečná a vymyká se dosavadním znalostem o biologii tohoto druhu v rámci celé České republiky. Popisovaná orchidej zde totiž roste v počtu 34 rostlin v lesním komplexu kopce Spáleníště v podrostu staré výsadby jasanu ztepilého. Je jistě otázkou, jak je možné, že se tento převážně luční druh může vyskytovat hojně v podrostu horského lesa, v porostu devětsílu bílého, pižmovky mošusové, pitulníku horského, bažanky vytrvalé a starčku vejčitého. Dosavadní údaje o výskytu tohoto druhu z lesních biotopů se vztahují pouze ke světlým a teplomilným dubohabřinám. Lokalita se vyskytuje na mírně bazickém dubrachu, proto je zde také patrná velká druhová bohatost bylinného patra. Námi provedený fytoocenologický snímek na ploše 20 x 20 m zde odhalil v bylinném patře přítomnost úctyhodných 56 druhů. Jasan neposkytuje tolik stínu jako jiné dřeviny, zvláště není-li vysoké zakmenění porostu. Listy jasanu raší trochu později, takže bylinný podrost má na jaře po dlouhou dobu dostatek světla. V prostoru Stožce a Spáleníště byla navíc provedena studie tzv. intermediárního bezesí, které kombinuje charakteristiky primárního a sekundárního bezesí (Sádlo 2006), proto historie existence druhu na Spáleníšti může být komplikovanější.

Revizemi lokalit vstavače mužského na české straně Šumavy autoři potvrdili čtyři současné lokality výskytu, což v současné době představuje největší koncentraci existujících lokalit tohoto druhu v rámci celé jižní části Čech. Vstavač mužský byl potvrzen na širokém spektru lučních biotopů od krátkostébelných smilkových luk, mezofilních ovsíkových luk až po horské mezofilní trojstěťové louky. Rovněž byl zdokumentován pozoruhodný biotop představující starou kulturu jasanu v kontextu horského listnatého lesa, kde existuje poměrně silná populace vstavače mužského. Druh na české Šumavě roste v rozmezí nadmořských výšek 675 – 975 m. Většinou současných šumavských lokalit neohroží přímé nebezpečí a zdá se, že trvalá existence této vzácné orchideje je prozatím zabezpečena.

Obr. 1

Pozoruhodný lesní biotop na vrhu Spáleníště (foto Libor Ekrt)

Obr. 2

Luční biotop u Horní Vltavice (foto Libor Ekrt)

David Půbal a Libor Ekrt

Správa NP a CHKO Šumava
david.pubal@npsumava.cz
libor.ekrt@npsumava.cz